

İNOVASYON VE RİSK ALMA EĞİLİMİNİN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİNDE ULUSLARARASI FAALİYETTE BULUNMANIN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Ferda ÜSTÜN*

Ayşe İpek KOCA BALLI**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı ile ilişkisinde uluslararası faaliyette bulunmanın düzenleyici bir rol üstlenip üstlenmediğini belirlemektir. Araştırma, İstanbul Sanayi Odasının (İSO) “Türkiye’nin ikinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” 2016 listesinde yer alan işletmeler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında işletmelerden elde edilen 849 anket kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimleri işletme performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte işletmelerin inovasyon eğilimleri ve risk alma davranışlarının işletme performansına etkisinde uluslararası olmanın, düzenleyici bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kavramlar: İnovasyon, Risk Alma, İşletme Performansı, Uluslararası Faaliyet.

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ferdakervanci@nevsehir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7397-8048>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ikocaballi@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5111-1868>.

Makalenin gönderilme tarihi: 6 Şubat 2020

Kabul tarihi: 14 Mayıs 2020

THE MODERATING ROLE OF INTERNATIONAL ACTIVITY ON THE EFFECT OF INNOVATION AND RISK TAKING TENDENCY ON THE FIRM PERFORMANCE

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine whether international activity plays a moderating role in the relationship between the innovation and risk taking tendencies of firms and firm performance. The study was carried out on the companies in the list created by Istanbul Chamber of Industry (ISO): "Turkey's second 500 Industrial Enterprises 2016". Within the scope of the research, 849 questionnaires obtained from companies were used. According to the results of the research, innovation and risk taking tendencies of enterprises have a positive effect on firm performance. However, it is seen that international activities has a moderating role on the effect of firms' innovation and risk taking tendencies on the firm performance.

Keywords: Innovation, Risk Taking, Firm Performance, International Activity.

GİRİŞ

Gün geçtikçe artan ve yoğun bir şekilde hissedilen küreselleşme sancuları örgütsel faaliyetleri de derinden etkilemektedir. İşletmeleri çeşitli şekillerde etkisi altında tutan bu değişimler makro anlamda işletmelerin uluslararası faaliyetlerini çepeçevre sarıp şekillendirirken, mikro anlamda da tüketici davranışlarına yansımaktadır. Günümüz işletmeleri teknolojik gelişmelerin baş döndüren bir hız kazandığı, müşteri istek ve beklentilerinin sürekli değiştiği buna paralel olarak ürün yaşam ömrünün kısaldığı, tahmin edilmesi zor ve karmaşık bir çevrede faaliyet göstermektedir. İşletmelerin bu değişim ve dönüşüme ayak uydurarak, şiddetli rekabet halkasının içinde kendilerine yer bulması elzemdir. Sürdürülebilir bir büyümenin stratejik yolları arasında yer alan inovasyon ve risk alma eğilimi piyasanın ve pazarın ritminin tutulmasında işletmelere yardımcı olurken, işletme performansının artırılmasına da katkı sağlayacaktır. Yine bu ilişkide uluslararasılaşma, inovasyon ve risk alma eğilimi ile işletme performansının ilişki içinde olduğu çeşitli araştırmalar ile ortaya koyulmuştur (Kafouros, Buckley, Sharp ve Wang, 2008; Hitt, Hoskisson ve Kim 1997; Singh ve Gaur, 2013; Chen ve Tan, 2012). Yapılan literatür taramasında örgütlerin büyüme ve gelişme göstergelerinden biri olarak kabul edilen uluslararası faaliyetleri ve onları bu faaliyetlere yönelten risk alma ve inovasyona ilişkin eğilimlerinin firma performanslarına nasıl yansıdığını belirleyen Türkiye özelinde bir çalışmaya rastlanmamış olması araştırmanın

motivasyonunu oluşturmaktadır. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisinde faaliyet gösteren sanayi örgütlerinin küresel anlamda dünya ile rekabet edebilme yeteneği, uygun sanayi politikaları ve teşvikleri yanında bu örgütlerin risk alma ve inovasyon becerileri ile beslenmektedir. Müşteri istek ve beklentilerini karşılama noktasında rakiplerinden ayrılan yaratıcı ürün, süreç ve yönetim anlayışlarını risk alarak inovasyona dönüştüren örgütlerin firma performanslarında nasıl değişimler yaşanacağını belirlemek adına araştırmanın örneklemini Türkiye'deki öncü sanayi örgütleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirlemede önemli bir paya sahip olan sanayi işletmelerinin risk alma ve inovasyon eğilimlerine ilişkin mevcut durumlarının belirlenerek, bu durumun firma performansı ile ilişkilerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Yine ekonominin bel kemiğini oluşturan, kalkınmayı ve toplumsal refahı önemli ölçüde belirleyen ülkemizdeki öncü sanayi işletmelerinin uluslararası faaliyette bulunmanın bu ilişkiye nasıl bir yön tayin ettiğinin belirlenmesi araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin küresel rekabet ortamında sanayileşmesini hızlandırabilme, bunu dengeli ve sürdürülebilir kılabilmesi adına makro ve mikro düzeyde ulaşması gereken bazı kriterler mevcuttur. Bunlardan risk alma ve inovasyon faaliyetleri, işletmelerin kendi içinde belirleyecekleri stratejiler, politikalar ve programlar aracılığı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu araştırma ile Türkiye'de pazara hâkim olmanın yanı sıra pazara yön verdiği düşünülen büyük sanayi işletmelerinin risk alma ve inovasyonel faaliyetlere nasıl bir değer atfettiğinin, bu eylem ve davranışların işletme performansına nasıl yansıdığı belirlenmesi aracılığıyla işletmelere ve yöneticilere çeşitli şekillerde yol gösterici bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, bu işletmelerin uluslararası faaliyette bulunmanın bu ilişkide nasıl rol üstlendiğinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. İŞLETMELER VE ULUSLARARASILAŞMA

Günümüz ekonomik koşullarında her ulus çeşitli şekillerde uluslararası işletmecilik faaliyetleri yürüten işletmelere sahiptir. Uluslararasılaşma kavramı, işletmelerin ulusal sınırlarının dışına faaliyetlerini yayması ile ilgili bir kavramdır (Üner ve Karatepe, 1996). İşletmelerin veya büyük grupların uluslararası faaliyetlerindeki dış hareketlerini açıklamada uluslararasılaşma terimi kullanılmaktadır. Genel kullanım sonucu uluslararasılaşma, artan uluslararası faaliyetlere girme yöntemidir (Wetlch ve Luostarinen, 1988).

Pan ve Tse (2000)'e göre yabancı pazarlara giriş işletmelerin stratejik amaç ve hedeflerine göre iki şekilde gerçekleştirilebilir. Bunlar; uluslararası ticaret ve uluslararası yatırımdır. Bu anlamda, işletme ürün ve hizmetlerinin ithalat ve ihracatı ile meşgul ise dış ticaret gerçekleşmektedir. Root (1987) yine bazı işletmelerin anlaşma yaparak pazara girmeyi tercih ettiklerini

belirtmektedir. Bunlar; lisans anlaşması, franchising, teknik ve hizmet anlaşmaları, yönetim anlaşmaları, anahtar teslim anlaşmalar, üretim ve ortak üretim anlaşmaları olabilmektedir. Yine uluslararası pazara girişte tercih edilen bir diğer yol işletmenin, ana ülkesinin dışında da faaliyetlerini yürütmek adına kaynak transfer ederek doğrudan yatırım gerçekleştirmesidir.

İşletmelerin uluslararasılaşmalarını etkileyen birçok faktör söz konusudur (Elango, 2003; Sökmen, 2006; Wismiarsi, 2008, Olmos, 2011; Grünig ve Morschett, 2012). Bu faktörler, işletmenin uluslararası faaliyetlerini etkileyen işletme karakteristikleri, ana ülke faktörleri ve ev sahibi ülke faktörleridir. Yine yüksek kâr olanakları, ölçek ekonomisinden yararlanma düşüncesi, farklı ürün ve teknoloji avantajları, ülkelerin cazip teşvikleri ve vergi olanakları, üst düzey yöneticilerin girişimci özellikleri, işletme büyüklüğü, uluslararası deneyim (Czinkota, Grossman, Javalgi ve Nuget, 2009; Cheng, 2009; Wismiarsi, 2008; Sökmen, 2006) bu faktörler arasında sayılabilir.

Firmaların uluslararasılaşma süreçlerinin nasıl gerçekleşebileceğini açıklamaya çalışan modellere uluslararasılaşma modelleri denilmektedir. Bunlar arasında yer alan Uppsala Modeli, uluslararasılaşma sürecini ihracat faaliyetleri ile başlatmaktadır. Düzensiz ihracat faaliyetleri ile başlayan model, bağımsız temsilciler aracılığı ile üçüncü adıma ilerlemektedir. Sonra ki adımda yurtdışı satış şubeleri ve denizaşırı üretim ve imalat birimlerinin kurulması ile dört aşamada uluslararasılaşma faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (Alsoy, 1998; Yıldırım, 2007). Öğrenme üzerinde odaklanan Yenilik (Keşfedici) Modeli ise uluslararasılaşmada yeniliği benimsemektedir. Modele göre uluslararasılaşma firma içi bir yenilik kararı olarak kabul edilmektedir. Model Bilkey ve Tesar (1977), Çavuşgil (1980), Reid (1981) ve Czinkota (1982) tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Bu modelde firmada ortaya çıkan bir takım yönetim yenilikleri sonucunda uluslararasılaşma başlamaktadır (Knight ve Çavuşgil, 1996). Uluslararasılaşma literatüründe U-Model ve Yenilik Modeli teorileri 1970'lere kadar yeterli olmasına karşın küreselleşme ve pazar koşullarındaki değişimler sonucu bu teorilerin yetersiz kalması ile Ağ (network) Modeli geliştirilmiştir (Fina ve Rugman, 1996). Ağ (network) modeline göre örgütler sahip oldukları kaynaklardan değil ancak içinde buldukları ağ ortamından etkilenmektedir. Model uluslararasılaşma sürecini açıklamada dört öğeden ve üç aşamadan yararlanmaktadır. İş ağlarını şekillendiren aktörler müşteriler, distribütörler, tedarikçiler ve rakiplerden oluşurken modelin aşamaları uluslararası genişleme, uluslararası pazara girme ve uluslararası bütünleşmedir (Johanson ve Mattson, 1988).

B. RİSK ALMA

Risk, insan zihninde tehlikeye işaret eden, endişe, korku içeren bir kavram olup; ileride ortaya çıkması beklenen, kesinlik taşımaya bile gerçekleşmesi muhtemel olayları belirtmektedir (Willet, 1971, s. 5). Başka bir tanıma göre risk, sonucu önceden tahmin edilemeyen ve insana bazı değerlerinin

tehlikede olduğunu düşündüren uyarı olarak gelişen olay ya da durumdur (Rosa, 2003). Marhavilas ve Koulouriotis (2012) kavramı, genel anlamda kişi ya da işletmeleri olumsuz olarak etkileyebilecek istenmeyen veya beklenmeyen olay ve durumların ortaya çıkması olarak ifade etmiştir. Vertzberger (1998) ise farklı bir bakış açısı ile riskin istenmeyen bir olay ve tehlikeyi temsil etmesinin yanında, fırsatları da içinde barındırabildiğini belirtmektedir.

İşletmelerin sürekli değişen ve tahmin edilmesi zor çevresel koşullarda faaliyetlerini sürdürmek adına aldıkları kararlar içinde risk barındırmaktadır. Bu anlamda risk, olasılık ve belirsizliği kucaklamakla birlikte, bu kavramlardan farklı bir yapıya sahiptir (Akalin, 1970, s. 201). Riski, bir olayın olasılık dağılımının bilindiği, belirsizliği ise bu dağılımın bilinmediği durumlar olarak nitelendirmek mümkündür. İşletmelerin risk alma davranışlarını örgüt kültürünün riske yönelik eğilimi ile tanımlayabiliriz. Bir işletmenin stratejik hedeflerine ulaşması için gerekli olan risklerin alınmasında risk kültürünün önemli bir unsur olduğu iddia edilmektedir (Brooks, 2010, s. 87-95). Risk kültürü, işletme içindeki birey ve grupların işletmenin mevcut ve gelecekteki muhtemel risklerini anlama, açıklama ve bunlara tepki verme yeteneğini belirleyen davranış normları olarak tanımlanmaktadır (Banks, 2012, s. 22). Bir risk kültürünün oluşturulması organizasyonun ortak bir risk diline ve tüm çalışanların risk alma konusunda aynı anlayışa sahip olmasına bağlıdır (Cortez, 2011, s. 29).

“Risk” ve “Kazanç” birbirlerini tamamlayan kavramlardır. İş hayatında başarının anlamı; doğru zamanda doğru risklerin alınması ve bu risklerin kazanca dönüştürülmesidir. İşletme yönetimleri, riskleri bir kayıp olarak gördüklerinden, enerjilerinin çok büyük bir bölümünü bunlara çare arayarak harcamaktadır. Bu durumda kazanç haline dönüşebilecek risklerin zamanında ve doğru olarak tespit edilmesini zorlaştırmaktadır (Önem, 2010, s. 36-37). Bu yönüyle, işletmelerde risk alma davranışı yöneticilerin karar vermelerinde riske etkilerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Yine işletmenin varlık yapısı açısından risk alma davranışının sonuçları, örgütsel yapının oluşumunda etkili olduğu gibi işletmenin varlık yapısı, varlık yapısındaki değişimlerin derecesi ve finansal performans göstergeleri ile de ilişkili olacaktır (Wright, Ferris, Sarin ve Avasthi, 1996). Bir işletmenin kar akışının tahmin edilebilirliğindeki belirsizlik, o işletmenin risk alma eğilimine bağlıdır. İşletme risk alma davranışının, işletme varlık yapısının oluşmasında hayati katkıları vardır. Risk alma tarafında olan bir eğilim, yüksek varyasyona sahip bir varlık yapısı olarak sonuçlanırken, riskten kaçınma davranışına olan eğilim daha düşük varyasyona sahip bir varlık yapısı olarak sonuçlanacaktır (Wright vd., 1996, s. 442). Yine işletmelerin risk almaktan tamamen kaçınması ise, orta ve özellikle uzun vadede (pazar koşullarına da bağlı olarak) işletmenin rekabet üstünlüğünü kaybetmesi, hatta pazardan çekilmesiyle bile sonuçlanabilir (Fiş ve Çetindamar, 2007, s. 507).

C. İNOVASYON

Yenilik terimi, küçük gelişmelerden, endüstrinin dönüşümüne neden olabilen, önemli buluşlara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Güleş ve Bülbül, 2004). Yenilikçilik yeni mal ve hizmetlerin üretilmesini, mevcut ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini, yeni yöntemlerin ortaya konulması ve yeni prosedürlerin belirlenmesini içermektedir (Antoncic ve Hisrich, 2001, s. 498; Antoncic, 2007, s. 311). İnovasyon ise hangi alanda olursa olsun, yeni fikir ve davranışların edinimi, gelişimi ve benzersiz ya da farklı ürünler yaratılarak uygulanması ile ilgilidir (Damanpour, 1991). Bu noktada inovasyon kavramını yenilik, icat, keşif, buluş gibi kavramlardan ayıran yegane şey "değer yaratma" zorunluluğudur.

Ekonomik açıdan bakıldığında, inovasyon, elde edilen fırsatları yeni fikirlere dönüştürme ve bu yeni fikirlerin kullanımı, yaygın pratiklere ulaşma sürecidir (Flynn, Dooley, O'sullivan ve Cormican, 2003, s. 418). İnovasyon kavramı, yeni pazarlar oluşturmayı, olgunlaşmış bir pazara yeni ürünler ya da hizmetler üretmeyi, ya da daha önce keşfedilmemiş pazarlara mal veya hizmet sunmayı ifade etmektedir (Tidd ve Bessant, 2014, s. 24). İnovasyon; verimlilik, etkinlik ve örgütsel rekabetin sağlanmasında işletmeler için oldukça önemli bir olgudur (Osterloh ve Frey, 2000) ve açık fikirlilik, yaratıcılık ve esneklik unsurları ile gelişir (Woodman, Sawyer ve Griffin, 1993). İnovasyonel davranış için asgari koşul ürün, süreç, pazarlama yöntemi veya örgütsel süreçlerde işletme için yeni veya önemli düzeyde iyileştirmeler içermektedir (Heye, 2006; Damanpour, 1991; OECD ve Eurostat, 2006). Bu noktada çalışanın bilinçli olarak ürünlere, süreçlere ve prosedürlere ait yeni fikirleri kendi iş rolüne, iş birimine veya organizasyonuna uygulaması veya benimsemesi yoluyla değer yaratması inovasyonel davranışı oluşturmaktadır (West ve Wallace, 1991).

İnovasyon serbest piyasa ekonomisinin odak noktasında yer alan ve temel paradigma olan (Elmacı ve Kurnaz, 2004) örgütsel rekabetin sağlanmasında oldukça önemlidir (Osterloh ve Frey, 2000). Çalışanlar, inovasyonel davranışların iş rollerine veya iş birimlerine performans veya verimlilik artışı getireceğine inandıklarında, beklenen performans sonuçları pozitif olmaktadır (Ostroff ve Schmitt, 1993). Son yıllarda tüm sektörlerde önem kazanan örgütsel inovasyon işletmelerin ticari uygulamalarında, işletmenin içyapısı veya dış ilişkilerinde yeni bir anlayış ve yöntem uygulanmasıdır. Örgütsel inovasyonun; idari ve işlem maliyetlerini düşürmek, işyeri memnuniyetini (ve dolayısıyla işçilik üretkenliğini) iyileştirmek, ticari olmayan varlıklara (düzenlenmemiş dış bilgiler gibi) erişim kazanmak ya da araç gereç maliyetlerini düşürmek suretiyle işletme performansına katkı sağlayacağı öngörülebilir (Özen ve Bingöl, 2007). Günümüzün değişken koşullarında işletmelerin değişime ayak uydurabilmeleri ve belirsiz çevre koşullarına adapte olabilmeleri için inovasyon yönelimli olmaları gerekmektedir. İşletmeler yenilik aracılığı ile dinamizm kazanmakta, performanslarını iyileştirmekte ve

sürdürülebilir rekabet avantajı yakalayabilmektedir (Naktiyok, Karabey ve Güllüce, 2010).

D. İŞLETME PERFORMANSI

İşletmelerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri, ancak tüm örgütsel eylemlerin bir bütün içinde ve uyumlu olmalarına bağlıdır. Hızla artan rekabet, her gün değişen çevresel koşullar, işletmelerin amaçlarına ulaşmaları ve performansları üzerinde etkilidir (Üstün, 2015). Küresel rekabet şartlarında işletmelerin rekabetçi konumlarının korunması işletmelerin sürdürülebilirliği üzerinde hayati bir öneme sahiptir. Yine işletmelerin rekabetçi konumlarını güçlendirmelerinde profesyonel yönetim, nitelikli işgücü, gelişmiş teknoloji, kalite, performans, verimlilik, kaynak etkinliği, kalite, esneklik, yenilikçilik vb. birçok faktör rol oynamaktadır (Eleren ve Soba, 2009).

İşletme performansı en genel anlamda uygulanan stratejilerin belirli bir dönem sonunda, belirlenen hedeflere ulaşmadaki başarı düzeyi anlamına gelmektedir (Porter, 1991; Ceylan, 2001). İşletme performansı olgusu, hedef ve önceliklere yönelik belirli bir süre içinde çözüm üretme becerisi ile tanımlanan amaçların gerçekleştirilmesi için gösterilen tüm planlı çabaların ve sonuçların nitel ya da nicel olarak değerlendirilmesini ifade etmektedir (Denison ve Mishra, 1995).

İşletmeler işletme performansını ölçmede çeşitli değişkenler ve boyutlar kullanılmaktadır. Alan yazında bu değişkenler finansal ve finansal olmayan performans boyutları olarak isimlendirilmektedir. İşletme performansını ölçmede işletmelerin uzun yıllardır en sık kullandığı ölçütler finansal performans boyutları olan kârlılık, büyüme, toplam satış, yatırımların geri dönüşü, özkaynak getirisi, varlıkların geri dönüşü gibi unsurlardır (Lu ve Beamish, 2004, s. 602; Michalisin, Karau ve Tangpong, 2004; Olson, Slater ve Hult, 2005). Yine literatürde farklı çalışmalarda farklı finansal olmayan göstergelerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin zamanında teslimat, şikâyet sayısı, müşteri memnuniyeti, personel devir oranı, örgüt kültürü, insan kaynakları, verimlilik, kalite, müşteri ve marka değeri yaratma, müşteri sadakati, pazar yönelimi, yeni ürün geliştirme, teknolojik uyum, iş yaşam kalitesi ve sosyal sorumluluk gibi boyutlar bunlardan bazılarıdır (Lau ve Sholihin, 2005; Alpkan, Ergün, Bulut ve Yılmaz, 2005; Lau, 2011; Erdem, Gökdeniz ve Met, 2011; Rahman ve Bullock, 2005; Neely, 2002, s. 22).

II. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

İnovasyon, fikirle başlayan, bir icadın gelişmesiyle ilerleyen ve pazara yeni bir ürün, yöntem veya hizmetin sunulması ile sonuçlanan bir süreçtir (Edwards ve Gordon, 1984, s. 1). Kavram işletmelerin giderek daha karmaşık ve hızla değişen bir ortamda değer yaratması ve rekabet avantajı sağlamasına yardımcı olmaktadır (Bilton ve Cummings, 2009; Subramaniam ve Youndt, 2005). Bu yeteneğin müşteri ihtiyaçlarına cevap vermede, daha iyi performans

ya da üstün kârlılık elde etmede ve yeni yeteneklerin geliştirmesinde işletmelere yardımcı olacağı düşünülmektedir (Calantone, Cavusgil ve Zhao, 2002). Bu anlamda araştırmamızın temel değişkenlerinden olan inovasyon ile işletme performansı arasındaki ilişki incelendiğinde; literatürde inovasyon faaliyetlerinin işletme performansını ve örgütsel büyümeyi tetiklediğine ilişkin sonuçlara rastlanmıştır (Deshpande, Farley ve Webster, 1993; Neely vd., 2001, s. 114; Rosenbuch, Brinckmann ve Bausch, 2011, s. 441; Jimenez ve Salz-Valle, 2011, s. 413; Mansury ve Love, 2008; Azar ve Drogendijk, 2014, s. 596; Günday, Ulusoy, Kılıç ve Alpkan, 2011, s. 672; Özer, 2011; Hızarcı, 2015).

H₁: İşletmelerin inovasyon eğilimleri işletme performansını pozitif yönde etkilemektedir.

Bir işletme yüksek bir performans beklentisi içinde ise performansını arttırmanın yollarını arar. Performansı arttırma girişimleri çoğu zaman kurumsal rutinlerde değişiklikleri ve risk almayı gerektirmektedir (Wiseman ve Bromiley, 1996). En uygun risk alma seviyesinin ne olduğu ve alınan bu riskin işletme performansı üzerindeki etkisi konusunda yapılan tartışmalar çeşitlidir (Hughes ve Morgan, 2007). Ancak makul seviyede alınan riskin işletme performansını arttıracığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda risk almanın finansal ve finansal olmayan işletme performansı üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalara rastlamak mümkündür (John, Litov ve Yeung, 2008; Altuntaş ve Dönmez, 2010; Yu, Li ve Pan, 2013).

H₂: İşletmelerin risk alma eğilimleri işletme performansını pozitif yönde etkilemektedir.

İşletmeleri uluslararası faaliyetlere iten birçok faktör olduğu bilinmektedir. İşletmeleri bu faaliyetlere yönelten faktörler arasında yer alan benzersiz ve taklit edilemeyen kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır. Kaynak Tabanlı Teoriye göre, işletmeler dev küresel rakipleriyle maddi olmayan varlıklar olmadan rekabet edemezler (Barney, 1991). Bu anlamda işletmelerin yenilik, yaratıcılık ve özgünlüğün desteklendiği organik bir yapıya bürünmesi ve proaktif yaklaşımlarla risk alması önemli görülmektedir. Yine işletmenin teknolojik alt yapısı (Obrecht, 2004), pazarın yapısı, satış potansiyeli (Etemad, 2004), hükümet politikaları (Mtigwe, 2005), rekabete ilişkin özellikler (Root, 1994), üst yönetimin risk almaya ilişkin istekliliği (Smart ve Conant, 1994) ile işletmeye özgü birtakım faktörler (büyüklüğü, yapısı, yaşı, sahiplik durumu vb.) (Mesa ve Ortega, 2007) uluslararası faaliyetler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte işletmeler dış pazarlara girmeyi düşünürken, dış genişlemelerinin karlı olup olmayacağını düşünürler. Bu nedenle, uluslararası faaliyetler ile işletmenin performansı arasındaki ilişkiyi anlamak, uluslararası yönetim uygulayıcıları ve araştırmacıları arasında önemli bir konu olmuştur (Glaum ve Oesterle, 2007). Uluslararası faaliyetler dış pazarlardaki satışları artırarak (Buchner, 1987), üretimdeki ölçek ekonomileri ile (Tallman, Geringer ve Olsen, 2004), Ar-Ge, pazarlama ve dağıtımda kapsam ekonomileri yoluyla

maliyetleri düşürerek (Kobrin, 1991) işletmelerin performansını arttırabilir. Uluslararası faaliyetlerin işletme performansını arttırması ile ilgili alan yazında birçok çalışmaya rastlamak mümkündür (Han, Kim ve Srivastava, 1998; Riahi-Belkaoui, 1999; Lu ve Beamish, 2001; Hsu ve Boggs, 2003; Özkandemir, 2004; Şahin, 2006; Bausch ve Krist, 2007; Araújo, 2009; Günday vd., 2011; Xuemei, 2011; Hızarcı, 2015).

Uluslararası faaliyetler, işletmelerin farklı pazarlarda oluşturdukları daha geniş bir bilimsel bilgi havuzuna erişebilmelerini sağladığı için, yeni fikirleri ödünç alma ve kullanma, diğer işletmelerin gelişmelerini taklit etme, ürünlerine ve işlemlerine yeni araştırma bulgularını entegre etme ve sonuç olarak daha yetenekli olmalarını sağlayarak; işletmenin performansını arttırmaya katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte uluslararası faaliyetler ile birlikte işletmelerin farklı ülkelerin spesifik avantajlarını kullanması, inovasyonla ilişkili maliyetleri en aza indirmesi de mümkündür (Kotabe, Srinivasan ve Aulakh, 2002). Bu durumun da inovasyon performans ilişkisini pozitif yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde işletmelerin uluslararası faaliyetlerini inceleyen önemli araştırmalarda uluslararası faaliyetlerin işletme performansı (Contractor, Kundu ve Hsu, 2003; Grant, Jammine ve Thomas, 1988; Glaum ve Oesterle, 2007) ve yenilik ile ilişkisinin incelenmiş olduğu görülmektedir (Carlsson, 2006; Hitt vd., 1994; Oesterle 1997). Bununla birlikte inovasyonun rekabetçi uluslararası pazarlarda işletme performansı için kritik bir girişimsel süreç olduğunu ortaya koyan çalışmaların da mevcut olduğu görülmektedir (Kotabe, 1990; Miller ve Friesen, 1984; Steensma vd., 2000; Zahra, Ireland ve Hitt, 2000).

İnovasyon kavramı ile yakından ilişkili olan risk alma kavramı; inovatif fikirlerin ve uygulamaların hayata geçirilmesinde sık sık işletme sahipleri ve yöneticilerinin karşısına çıkmaktadır. Uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren işletmelerin iflas maliyetlerinin bugünkü değerinden daha düşük olduğu ve uluslararası faaliyetlerinin çokuluslu şirketlerde artan borç kullanımına izin verdiği yapılan çalışmalarda ortaya konmaktadır (Agmon ve Lessard, 1977; Fatemi 1984). Bu durumun uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren işletmelerin risk alma olasılıklarını arttırdıkları ve performansa etkisine katkı sağladıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte uluslararası faaliyetler, bir yabancı ülkede faaliyet gösterme konusundaki tecrübe ve hırs eksikliği ile ülkeler arasındaki çapraz görüş kavramında yer alan diğer dış etkenler nedeniyle uluslararası piyasada faaliyet gösterme riskini hesaplamak zor olduğu için belirsizlikle çevrelenmiş bir kararlar bütünüdür. Uluslararası faaliyetler, yabancı bir ülkede faaliyet gösterme konusundaki tecrübe ve bilgi eksikliği ile ülke değişkeninden kaynaklanan algılama farklılıklarından dolayı belirsizlikle çevrelenmiş bir karardır (Berry, Guillén ve Zhou, 2010). Uluslararası faaliyetler ile ilgili belirsizlikler ve karmaşıklıklar göz önüne alındığında, yöneticilerin riske yönelik tutumlarının uluslararası faaliyet kararlarını etkileyen önemli bir faktör olduğu da görülmektedir (Acedo ve Jones, 2007; Buckley, Chen, Glegg ve Voss, 2016).

Tüm bu açıklamalar ve literatür ışığında işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı ile ilişkisinde uluslararası faaliyetlerde bulunmalarının nasıl bir rol üstlendiğinin belirlenmesi araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Yine uluslararası platformda faaliyetlerine devam eden işletmelerin başarıları ve hayatta kalmaları adına inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı üzerine etkisinin belirlenmesinin bu araştırmayı literatürdeki diğer araştırmalardan farklı kılacağı söylenebilir. Bu noktada kavramların birbirleri ile ilişkileri araştırmaya konu edilmiş olup araştırmanın diğer hipotezleri ve modeli aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

H₃: İşletmelerin uluslararası faaliyetleri inovasyon eğilimi ile işletme performansı arasında düzenleyici bir rol üstlenmektedir.

H₄: İşletmelerin uluslararası faaliyetleri risk alma eğilimi ile işletme performansı arasında düzenleyici bir rol üstlenmektedir.

III. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama yöntemi ve araçları, verilerin analizi ve araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliği ve güvenilirliği hakkında bilgi verilecektir.

A. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

İşletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimleri ile işletme performansı (karlılık, büyüme ve müşteri memnuniyeti) arasındaki ilişkide uluslararası faaliyette bulunmanın nasıl bir rol üstlendiğini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmanın evrenini, 2016 yılı İstanbul Sanayi Odasının (İSO) “Türkiye'nin İkinci 500. Büyük Sanayi Kuruluşu” listesinde yer alan işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmelerin örneklem olarak seçilmesindeki temel neden gelişmişlik düzeyleridir. Türkiye ekonomisine yön veren bu büyük işletmelerin uluslararası faaliyetleri ile inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı üzerine nasıl yansıdığı belirlenebilmesi, ancak geniş kapsamlı ve benzer özelliklere sahip işletmelerin örnekleme seçilmesi ile mümkün olacaktır. Toplam 480 işletmeye ulaştırılan anket formlarından 283 işletmeye ilişkin verilerin kullanılabilir olduğu belirlenmiştir. Her bir işletmeden 3 yöneticiye ilişkin verilerin kullanımı ile 849 anket analizler kapsamında kullanılmıştır. Her işletme için anketi dolduran 3 kişinin cevaplarına ilişkin uzlaşma indeksi hesaplanmış, bu sayede analizler işletme düzeyinde yapılmıştır.

B. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI

Büyük sanayi işletmeleri üzerine yapılan bu araştırmada inovasyon, risk alma ve işletme performansı kavramlarına ilişkin toplanan verilerin bireysel düşünce ve görüşleri içermeye ihtimalini ortadan kaldırmak adına veri toplama sürecinde her işletmeden üç yöneticiye ulaşılmıştır. Anket formunun düzenlenmesi sürecinde öncelikle alan yazın taranarak kuramsal incelemeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan inovasyon ve risk alma eğiliminin

ölçümü için kullanılan ölçek Fiş (2009)'in çalışmasından elde edilmiştir. Covin ve Slevin (1989)'in çalışmasından faydalanılarak oluşturulan ölçek 7'li Likert tipindedir. Ölçekte yer alan ifadeler "1= SOL sütundaki ifadeyi EN İYİ yansıtır ile 7= SAĞ sütundaki ifadeyi EN İYİ yansıtır" şeklinde değişmektedir. İnovasyon ve risk alma eğilimini belirlemek için kullanılan veri toplama aracının iki uçlu olması analizlerde ortalama skorların dikkate alınması gerektirmiştir. Buna göre 3,5'in üzerindeki ortalamalar yüksek inovasyon ve risk alma eğilimine işaret etmektedir.

Stratejik yönetim disiplininde işletme performansının ölçümü için işletme etkinliği, karlılığı, sürekliliği gibi kavramlara odaklanması nedeniyle nicel ve nitel performans kriterleri birlikte kullanılmaktadır. Bu çalışmada da bütüncül bir sonuç elde edilebilmesi adına finansal performans boyutlarından kar ve büyüme ile finansal olmayan performans boyutlarından müşteri memnuniyeti boyutu incelenmiştir. Bu bağlamda, işletme performansını ölçmek için Fiş'in (2009) çeşitli araştırmalardan derlediği (Bulut, 2004; Bulut, 2007; Li ve Zhang, 2007; Yiu ve Lau, 2008; Erkocaoğlu, 2012) işletme performansı ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yine araştırmacı tarafından yapılmış ve ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Fiş, 2009). Katılımcılardan ölçekteki ifadelere cevap verirken işletmelerinin son üç yıllık performansını göz önünde bulundurmaları istenmiştir. 5'li likert tipinde oluşturulan ölçekte "1= Yetersiz/Kötü, 2= Ortalamanın Altında, 3= Ortalama, 4= Ortalamanın Üstü, 5= Çok iyi/ Yüksek" ifadeleri yer almaktadır.

Araştırma kapsamında işletmelerin en azından ihracat yapıyor olması uluslararası faaliyetleri için temel kriter olarak belirlenmiştir. Konu ile ilgili alan yazında da ihracat aşamasında bulunmak, uluslararası faaliyet olarak kabul edilmektedir (Coviello ve Mc Auley, 1999; Johnson ve Turner, 2010). Bu çerçevede araştırmaya katılan katılımcıların, işletmelerini ulusal ya da uluslararası olarak belirlemeleri istenmiştir.

C. VERİLERİN ANALİZİ

İnovasyon ve risk alma eğilimi ölçülmesi ve yorumlanması zor ve karmaşık kavramlardır. Bu yüzden çalışmada algısal unsurların etkisini en aza indirmek adına stratejik bilgi ve uzmanlık gücü yüksek alt, orta ve üst kademe yöneticilerden veri toplanması tercih edilmiştir. Yine alt, orta ve üst kademe yöneticilerden toplanan verilerin bireysel seviyeden uzaklaştırılarak işletme seviyesine çıkarılabilmesi adına her bir işletme için inovasyon, risk alma ve işletme performansına ilişkin ortalama skorlar hesaplanmış ve çalışmada yapılan tüm analizlerde bu skorlar esas alınmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğinin test edilmesi için açıklayıcı faktör analizinden, araştırmanın hipotezlerini test etmek için hiyerarşik regresyon analizinden yararlanılmıştır.

1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmada kullanılan tüm ölçekler için her bir işletme adına James, Demaree ve Wolf (1984, 1993) tarafından geliştirilen uzlaşma (agreement) indeksi hesaplanmıştır. $r_{wg(j)} > 0,70$ kriteri esas alındığında toplam 283 $r_{wg(j)}$ değerinden 27 tanesi uzlaşma için kabul edilebilir değer olan 0,70'in altında kalmıştır. Kalan işletmelere ilişkin Endekslerin medyan değeri 0,90-0,97 arasında değişirken ortalamaları 0,80-0,97 arasında yer almıştır.

Yine araştırmanın temel amaçlarına ulaşmak için yapılacak olan istatistiksel analizler öncesi ölçeklere ait maddeler açıklayıcı faktör analizine (AFA) tabi tutulmuştur. Değişkenlere ait verilerin faktör analizine uygunluğu KMO örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi ile incelenmiştir. KMO ve Barlett's Küresellik testi değerinin işletme performansı için (0,848; $\chi^2=1794,107$; $df=45$ ve $p<0.0001$) yenilikçilik için (0,500; $\chi^2=33,547$; $df=1$ ve $p<0.0001$) ve risk alma için (0,638; $\chi^2=119,569$; $df=3$ ve $p<0.0001$) olması, örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. AFA analizi sonucunda araştırmada kullanılan tüm ölçeklere ilişkin, kök değer 1'in üzerinde olmak koşulu ile işletme performansı için ortaya çıkan tek faktörlü yapı toplam varyansın %68,76'sını, yenilikçilik ve risk alma için oluşan tek faktörlü yapının sırasıyla toplam varyansın %67,60 ve %60,28'inin açıkladığı tespit edilmiştir.

Ölçeklerin güvenirliliğini test etmek amacıyla yaygın şekilde kullanılan Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre 3 ifadeden oluşan inovasyon, 4 ifadeden oluşan risk alma ölçeği ve 10 ifadeden oluşan işletme performansı ölçeği için hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı sırasıyla $\alpha=0,74$; $\alpha=0,68$ ve $\alpha=0,87$ 'dir.

IV. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmaya katılan 849 çalışandan, 27 işletmenin uzlaşma indeksleri uygun bulunmadığı için 768 katılımcının; % 61,6'sının erkek olduğu, %71,5'inin lisans mezunu olduğu, %47,7'sinin 26-35 yaş arası grupta olduğu, %51,1'inin ise orta kademe yöneticisi olduğu görülmektedir.

A. ARAŞTIRMA MODELİNİN TEST EDİLMESİ

Bu araştırmada inovasyon ve risk alma eğiliminin işletme performansı ile ilişkisinde uluslararası faaliyette bulunmanın düzenleyici rolünü test etmek üzere hiyerarşik regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Hiyerarşik regresyon analizi sonucu, birinci model birinci grupta regresyon analizine girilen bağımsız değişken olan inovasyon ve risk alma ile işletme performansı, ikinci modellerde ise bağımsız değişkenler ile düzenleyici değişken olan uluslararası faaliyetler, üçüncü modelde ise bağımsız değişkenler olan inovasyon ve risk alma, düzenleyici değişken olan uluslararası faaliyetleri gerçekleştirme durumu ve etkileşim terimleri birlikte modele dahil edilmiştir.

İnovasyon bağımsız değişkenine ilişkin modellerde R^2 değerlerine bakıldığında; birinci modelde girilen inovasyon eğilimi işletme performansındaki değişimin %11'ini; ikinci modelde girilen inovasyon eğilimi ile uluslararası faaliyetler değişkeni işletme performansındaki değişimin %26'sını; son olarak modelde girilen inovasyon, uluslararası faaliyetler ve etkileşim terimi işletme performansındaki değişimin %27'sini açıklamaktadır. Tablo 3'te modeller bazında katsayılar incelendiğinde ise birinci grupta modele dahil edilen inovasyon ($B=,241$; $p<0.01$); ikinci grupta modele dahil edilen inovasyon ($B=,161$; $p<0.01$) ile uluslararası faaliyetler ($B=,289$, $p<0.01$); üçüncü grupta ise modele dahil edilen inovasyon ($B=,141$; $p<0.01$) ile uluslararası faaliyetler ($B=,275$; $p<0.01$) ve etkileşimsel terim ($B=,056$; $p<0.01$) işletme performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.

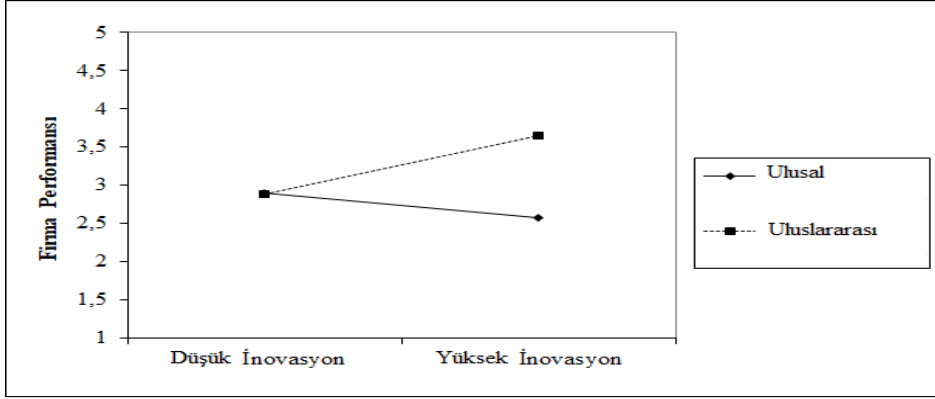
Tablo 1. İnovasyon ve Risk Alma Eğilimi ile İşletme Performansı Arasındaki İlişkide Uluslararası Faaliyette Bulunmanın Düzenleyici Etkisi

Model	Regresyon Katsayıları				Model İstatistikleri
	B	S.H.	β	t	
1 (Sabit) İnovasyon	3,699 ,241	,042 ,042		87,874 5,718	$R=,338$; $R^2=,114$; $F=32,691$; $p=.000$
1 (Sabit) Risk Alma	3,699 ,175	,043 ,043		85,320 4,033	$R=,245$; $R^2=,060$; $F=16,266$; $p=.000$
2 (Sabit) İnovasyon Uluslararası Faaliyetler	3,699 ,161 ,289	,038 ,040 ,040		96,324 4,017 7,225	$R=,515$; $R^2=,266$; $F=45,738$; $p=.000$
2 (Sabit) Risk Alma Uluslararası Faaliyetler	3,699 ,162 ,289	,038 ,038 ,038		96,610 4,212 8,525	$R=,520$; $R^2=,270$; $F=46,763$; $p=.000$
3 (Sabit) İnovasyon Uluslararası Faaliyetler Etkileşim	3,715 ,141 ,275 ,056	,039 ,042 ,041 ,035		94,160 3,364 6,709 1,627	$R=,523$; $R^2=,273$; $F=31,573$; $p=.000$
3 (Sabit) Risk Alma Uluslararası Faaliyetler Etkileşim	3,697 ,183 ,330 ,065	,038 ,040 ,038 ,033		97,003 4,602 8,634 1,938	$R=,530$; $R^2=,281$; $F=32,766$; $p=.000$

Araştırmanın ikinci bağımsız değişkeni için gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizi sonucu, birinci model birinci gruplarda regresyon analizine girilen bağımsız değişken olan risk alma ile işletme performansı, ikinci modellerde ise bağımsız değişkenler ile düzenleyici değişken olan uluslararası faaliyetler, üçüncü modelde ise bağımsız değişken olan risk alma, düzenleyici değişken olan uluslararası faaliyetler ve etkileşim terimleri birlikte modele dahil edilmiştir. Risk alma bağımsız değişkenine ilişkin modellerde R^2 değerlerine bakıldığında; birinci modelde girilen risk alma işletme performansındaki değişimin %6'sını; ikinci modelde girilen risk alma ile uluslararası faaliyetler değişkeni işletme performansındaki değişimin %27'sini; son olarak modelde girilen risk alma, uluslararası faaliyetler ve etkileşim terimi işletme performansındaki değişimin %28'ini açıklamaktadır. Tablo 3'te modeller bazında katsayılar incelendiğinde, birinci grupta modele dahil edilen risk alma ($B=,175$; $p<0.01$); ikinci grupta modele dahil edilen risk alma ($B=,162$; $p<0.01$) ile uluslararası faaliyetler ($B=,289$; $p<0.01$); üçüncü grupta ise modele dahil edilen risk alma ($B=,183$, $p<0.01$), uluslararası faaliyetler ($B=,330$; $p<0.01$) ve etkileşimsel terimi ($B=,065$; $p<0.01$) işletme performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.

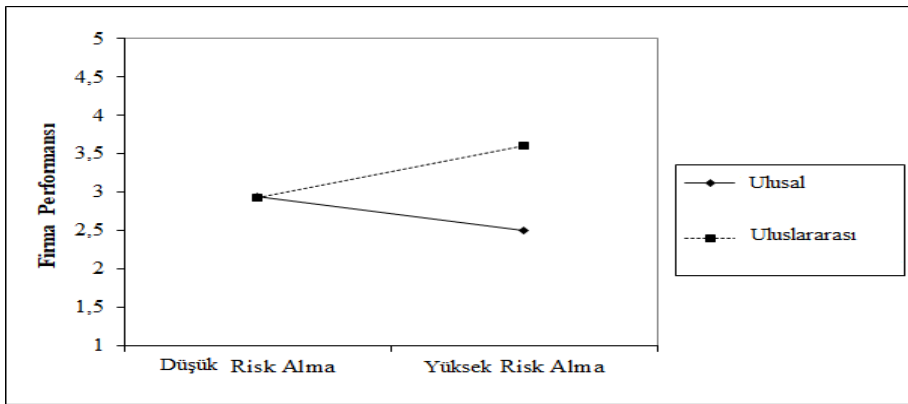
Son olarak inovasyon ve risk alma ile uluslararası faaliyetler etkileşiminin biçimini ve yönünü belirlemek için düşük ve yüksek düzeydeki (ortalama değerinden +1 ve -1 standart sapmadaki uluslararası faaliyetlere sahip olduğu durumlarda) inovasyon ve risk alma eğiliminin işletme performansı üzerindeki etkisi grafiksel olarak Şekil 1 ve Şekil 2'de gösterilmiştir.

İşletmenin uluslararası faaliyetlere sahip olup olmaması ile düşük ve yüksek inovasyonun işletme performansı ile ilişkisini gösteren Şekil 1'deki eğimlerin, 0 (sıfır) değerinden anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı eğim testi (slope test) ile analiz edilmiştir (Aiken ve West, 1991). Bu test işletmelerin inovasyon eğilimleri ile işletme performansı arasındaki ilişkinin işletmelerin uluslararası faaliyetlere sahip olmasına bağlı olup olmadığını ortaya koymaktadır. Şekil 1 işletme performansı üzerinde inovasyon ile uluslararası faaliyette bulunmanın birlikte (etkileşimsel) etkisinin var olduğunu göstermektedir. Uluslararası düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmeler için inovasyon ile işletme performansı arasındaki ilişki anlamlı ve pozitif yönlüdür. Ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmeler için inovasyon ile işletme performansı arasındaki ilişki ise anlamlı ve negatif yönlüdür. Bu sonuçlara göre, inovasyon ile işletme performansı arasındaki ilişki uluslararası faaliyetlere sahip olma tarafından biçimlenmektedir. Yüksek düzeyde inovasyon eğilimine sahip uluslararası işletmelerin işletme performansı artarken; yüksek inovasyon eğilimine sahip olup ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmelerin işletme performansında düşüşler görülmesi olasıdır.

Şekil 1. İnovasyon, Uluslararası Olma ve İşletme Performansı

Yine Şekil 2'ye göre işletmelerin risk alması ile işletme performansı arasındaki ilişkinin işletmelerin uluslararası faaliyetlere bağlı olup olmadığını ortaya koymaktadır. Uluslararası düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmeler için risk alma ile işletme performansı arasındaki ilişki anlamlı ve pozitif yönlü iken; ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmeler için risk alma ile işletme performansı arasındaki ilişki anlamlı ve negatif yönlüdür. Bu sonuçlara göre risk alma ile işletme performansı arasındaki ilişki uluslararası faaliyetler tarafından biçimlenmektedir. Yüksek düzeyde risk alma eğilimli uluslararası işletmelerin işletme performansı artarken; yüksek risk alma eğilimli ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmelerin işletme performansında düşüşler görülmesi olasıdır.

Şekil 2. Risk Alma, Uluslararası Faaliyetler ve İşletme Performansı

SONUÇ

Küreselleşen dünyada güç ve başarıyı hedefleyen işletmelerin yerel pazarlarla yetinmeyerek faaliyetlerini uluslararası pazarlara taşımak istemesi ile uluslararasılaşma süreci başlamaktadır. Uygulanan stratejilerin belirlenen hedeflere ulaşmadaki başarısını belirlemede işletme performansı ölçümüne sıklıkla başvurulmaktadır. Bu noktada araştırmada inovasyon ve risk alma eğilimi ile işletme performansı arasındaki ilişkide uluslararası faaliyette bulunmanın düzenleyici rolü incelenmiştir. İnovasyon ve risk alma eğiliminin işletme performansı ile ilişkisinde ulusal ya da uluslararası faaliyette bulunmanın düzenleyici rolü, belirlenen örneklem kapsamında oluşturulan modeller ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, araştırmaya katılan işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimi ile işletme performansı skorlarının ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir. Yine araştırma sonuçlarına göre işletmelerin inovasyon ve risk alamaya ilişkin eğilimleri işletme performansını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Buna göre inovasyon ve risk alma eğilimi işletme performansını artıran değişkenlerdir. Bu anlamda araştırmanın H_1 ve H_2 hipotezleri kabul edilmiştir. Yapılan alan yazın taramasında inovasyonun işletme performansını olumlu şekilde etkilediğini belirten çalışmalar araştırmanın bu sonucunu desteklemektedir (Deshpande vd., 1993; Neely vd., 2001, s. 114; Rosenbuch, 2011, s. 441; Jimenez ve Salz-Valle, 2011, s. 413; Mansury ve Love, 2008; Azar ve Drogendijk, 2014, s. 596; Günday vd., 2011, s. 672; Özer, 2011; Hızarcı, 2015). Yüksek inovasyon kabiliyetinin yeni ürün, süreç veya uygulamalarla sonuçlanması yüksek olasılıklıdır. Bundan dolayı inovasyonun ortaya koyduğu çıktılarla ve işletmelerin faaliyetlerinde yarattığı sinerji ile işletme performansını artırıyor olması beklenen bir durumdur. Risk alma ile işletme performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda bir fikir birliği söz konusu olamamakla birlikte orta düzeyde bir riskin işletme performansını olumlu yönde etkilediğine ilişkin bir bakış açısı hakimdir. Bununla birlikte bizim çalışmamızla paralellik gösteren ve risk almanın işletme performansını olumlu etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (John vd., 2008; Altuntaş ve Dönmez, 2010; Yu vd., 2013). Bu araştırma kapsamında risk almanın işletme performansını pozitif yönde etkilemesinde, çalışma örnekleminin etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Çalışma grubunu oluşturan işletmeler Türkiye'nin büyük sanayi işletmeleridir ve bunların, daha fazla kaynağa, imkana ve ilişkiye sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Sahip olunan bu avantajların ve alınan risklerin işletme performansının artmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Araştırmanın sonraki bölümünde işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı üzerindeki etkisinde, işletmelerin uluslararası faaliyette bulunmasının nasıl bir etkiye sahip olduğunu belirlemek adına ulusal ve uluslararası faaliyet değişkeni düzenleyici olarak modele dahil edilmiştir.

Yapılan analiz sonuçlarına göre işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimlerinin işletme performansı üzerindeki etkisinde uluslararası faaliyetler düzenleyici bir role sahiptir. Araştırma sonuçları uluslararası düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimleri ile işletme performansı arasındaki ilişkinin anlamlı ve pozitif yönlü olduğunu göstermektedir. Buna karşın ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmeler için inovasyon ve risk alma eğilimi ile işletme performansı arasındaki ilişkinin anlamlı ve negatif yönlü olduğu görülmüştür. Bu anlamda inovasyon ve risk alma eğilimi ile işletme performansı arasındaki ilişki işletme faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde olması tarafından biçimlenmektedir. Yüksek düzeyde inovasyon ve risk alma eğilimine sahip uluslararası işletmelerin işletme performansı artarken; yüksek inovasyon ve risk alma eğilimine sahip olan ancak ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmelerin işletme performansında düşüşler görülmektedir. İnovasyon ve risk alma eğilimi yüksek bile olsa ulusal düzeyde faaliyetlerine devam eden işletmelerin somut bir çıktı olarak işletme performansında herhangi bir pozitif fark görülmemektedir. Bu örneklem çerçevesinde ana ülke dışında faaliyetlerini sürdüren işletmelerin yenilikçilik, risk alma ve buna bağlı olarak da işletme performanslarının artacağı söylenebilir. Bu anlamda araştırmanın H_3 ve H_4 hipotezleri doğrulanmıştır.

Uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren işletmelerin küresel rakipleri ile rekabet edebilmeleri benimseyecekleri doğru strateji ve politikalara bağlıdır. İşletmelerin benzersiz ve taklit edilmesi mümkün olmayan yetenekleri ve yenilikleri bünyesinde barındırması ile başlayan bu süreç doğru şekilde risk alınarak başarı ve güce dönüşecektir. Bu anlamda yalnızca ürün, süreç ve pazar yeniliklerinin yeterli olmayacağı unutulmamalıdır. İşletmelerde yenilikçilik anlayışını geliştirmek için gerekli iş ortamının hazırlanması ve bunu destekleyecek yönetsel mekanizmalarla çalışanların yaratıcı yeteneklerini kullanmaya özendirilmesi gerekmektedir (Amabile, 1996). Bu anlamda benimsenecek olan yönetsel ve örgütsel inovasyon anlayışı, stratejik yenilenme ve değişim yoluyla işletmeler işletme performanslarını güçlendirirken, kurum içinde desteklenen yenilikçi, dinamik, katılımcı yönetim anlayışı ile çalışanlarının iş doyumları ve motivasyonlarına pozitif katkılar sunulabilecektir. Buna karşın üst yöneticilerin risk almak istemeyişi, kısa vadeli bakış açlarına hakim olan rasyonellik anlayışı, yenilikçilik ve özgünlüğü sistematik bir süreç dönüşürme çabaları uluslararası pazarlarda işletmelerin varlığını tehdit eden unsurları oluşturmaktadır.

Uluslararası pazarlarda başarılı olabilmek için yeni fırsat ve olanakların öngörülmesi, bu fırsat ve olanakların uygun şekilde takip edilerek yeni ve gelişmekte olan bu pazarlara hitap edilebilmesi bilinçli ve istikrarlı bir şekilde sürdürülecek olan inovasyon faaliyetlerine bağlıdır. Bu inovasyon faaliyetlerinin doğru zaman ve şekilde yeterli risk alınarak hayata geçirilmesi işletmelerin uluslararası platformda kendilerine yer bulmalarını kolaylaştıracaktır. İşletmelerin ulaşmak istedikleri nihai noktayı temsil eden işletme performansının

aynı zamanda yenilik ve farklılık içeren inovatif faaliyetlere yönelmeye yardımcı olacak araştırma ve uygulama merkezlerine kaynak oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu döngünün doğru şekilde kullanılabildiği işletmelerin günümüz pazarlarını domine ettiği bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte uluslararası çapta faaliyet gösteren bir işletmenin, küresel çapta mevcut olan daha geniş kaynak çeşitliliğine ulaşması, farklı ülkelerden ve daha fazla bilim insanından gelen bilgi ve fikirleri kullanması ve çok çeşitli kültürel bakış açılarından faydalanması olasıdır. Uluslararası işletmelere ilişkin bahsedilen bu artıların uluslararası işletmelerin inovasyon ve risk alma eğilimlerini cesaretlendirici bir rol oynadığı düşünülmektedir. İşletmelerin temel dinamikleri arasında yer alan bu itici güçlerin doğru ve etkin kullanımının işletme performansına olumlu yansımaları olacaktır.

Çeşitli amaçlar ve faydalar göz önünde bulundurularak hayata geçirilen inovasyon ve risk almanın işletme performansına yansımada uluslararası faaliyette bulunmanın nasıl bir role sahip olduğunu belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın uygulayıcı ve yöneticilere katkılar sunulacağı umulmaktadır. Yapılan alan yazın taramasında Türkiye ekonomisine yön tayin eden büyük sanayi işletmelerinin inovasyon ve risk alma eğilimleri ile işletme performansı arasındaki ilişkide uluslararası olup olmamanın rolünün incelendiği bir araştırmaya rastlanmamış olması araştırmayı farklı kılmaktadır. Ancak bundan sonra yapılacak araştırmalar ile bu sonuçlarının desteklenip desteklenmeyeceği görülecektir.

Bu çalışmanın alan yazına ve uygulayıcılara önemli bilgiler sağlamanın yanı sıra çeşitli kısıtlar içerdiği de ifade edilmelidir. Bu araştırmada kullanılan verilerin anket tekniği ile toplanmış olması ve araştırmaya katılan katılımcıların görüş ve fikirlerinin verilere yansımış olma ihtimali araştırma için bir kısıt oluşturmaktadır. Yine araştırmada kullanılan veriler işletmelerde görevli üç beyaz yakalının görüşlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın bu kısıtının ortadan kaldırılması için uzlaşa indeksinden yararlanılmıştır. Son olarak bu araştırmada yalnızca inovasyon, risk alma, uluslararası olup olmama ve işletme performansı değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın farklı değişkenler ile birlikte ele alınması ile farklı bakış açılarının oluşturulabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Acedo, F. J. and Jones, M. V. (2007). Speed of internationalization and entrepreneurial cognition: Insights and a comparison between international new ventures, exporters and domestic firms. *Journal of World Business*, 42(3), 236-252.
- Agmon, T. and Lessard, D. R. (1977). Investor recognition of corporate international diversification, *The Journal of Finance*, 32(4), 1049-1055.

- Akalın, S. (1970). *Yönetim ekonomisi*. İzmir: Ege Üniv. İ.T.İ.A. Yayını.
- Alpkan, L., Ergün, E., Bulut, Ç. ve Yılmaz, C. (2005). Şirket girişimciliğinin şirket performansına etkileri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 175-189.
- Alsoy, M. (1998). *Uluslararasılaşmayı hedefleyen firmaların ihracatı geliştirme süreci* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuntaş, G. ve Dömez, D. (2010). Girişimcilik yönelimi ve örgütsel performans ilişkisi: Çanakkale bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde bir araştırma. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 39(1), 50-74.
- Anderson, E. and Gatington, H. (1986). On the internationalization of firms: A critical analysis, *Journal of International Business Studies*, 17(3), 1-26.
- Antoncic, B. (2007). Intrapreneurship: A comparative structural equation modeling study, *Industrial Management ve Data Systems*, 107(3), 309-325.
- Antoncic, B. and Hisrich, R. D. (2001). Intrapreneurship: Construct refinement and crosscultural validation, *Journal of Business Venturing*, 16, 495-527.
- Araújo, J. F. (2008). *The impact of internationalization on firm's performance: A qualitative study of Portuguese SMEs* (Doctoral Dissertation). ISCTE Business School, Instituto Superior de Ciências do Trabalho e da Empresa, Portugal. Erişim Adresi: <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/1452/1/Master%20Thesis%20Final%20-%20Joao%20Araujo.pdf>
- Azar, G. and Drogendijk, R. (2014). Psychic distance, innovation, and firm performance, *Management International Review*, 54(5), 581-613.
- Banks, E. (2012). *Risk culture: A practical guide to building and strengthening the fabric of risk management*. UK: Palgrave Macmillan.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage, *Journal of management*, 17 (1), 99-120.
- Bausch, A. and Krist, M. (2007). The effect of context-related moderators on the internationalization-performance relationship: Evidence from meta-analysis, *Management International Review*, 47(3), 319-347.
- Berry, H., Guillén, M. F. and Zhou, N. (2010). An institutional approach to cross-national distance, *Journal of International Business Studies*, 41(9), 1460-1480.
- Bilkey, W. J. and Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufacturing firms, *Journal of International Business Studies*, 8(1), 93-98.
- Bilton, C. and Cummings, S. (2009). *Creative strategy: From innovation to sustainable advantage*. New Jersey: John Wiley ve Sons Ltd.

- Brooks, D. W. (2010). Creating a risk management. In: J Fraser and B.J. Simkins (Eds.). *Enterprise Risk Management* (pp. 87-96). Hoboken, NJ: John Wiley ve Sons.
- Buckley, P. J., Chen, L., Clegg, L. J. and Voss, H. (2016). Experience and FDI risk-taking: A microfoundational reconceptualization, *Journal of International Management*, 22(2), 131-146.
- Buhner, C. H. (1987). Assessing international diversification of West German Corporations, *Strategic Management Journal*, 8, 25–37.
- Calantone, R. J., Cavusgil, S. T. and Zhao, Y. S. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance, *Industrial Marketing Management*, 31, 515–524.
- Carlsson, B. (2006). Internationalization of innovation systems: A survey of the literature, *Research Policy*, 35(1), 56–67.
- Ceylan, C. (2001). *Örgütler için esneklik performans modeli oluşturulması ve örgütlerin esneklik analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Chen, S. and Tan, H. (2012). Region effects in the internationalization–performance relationship in Chinese firms, *Journal of World Business*, 47(1), 73-80.
- Cheng, X. (2009). *The impacts of internationalization on performance of New Zealand firms*. (Doctoral dissertation). Auckland University of Technology, School of Business, Auckland, Erişim Adresi: <http://openrepository.aut.ac.nz/bitstream/handle/10292/767/ChengXW.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Contractor, F., Kundu, S. and Hsu, C. (2003). A three-stage theory of international expansion: the link between multinationality and performance in the service sector, *Journal of International Business Studies*, 33, 48-60.
- Cortez, A. (2011). *Winning at risk: Strategies to go beyond basel*. New York: John Wiley and Sons.
- Coviello, N. E. and McAuley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: A review of contemporary empirical research, *Management International Review*, 39(3), 223–256.
- Czinkota, M. R. (1982). *Export development strategies: US promotion policy*. Praeger.
- Czinkota, M. R., Grossman, D. A., Javalgi, R. R. G. and Nugent, N. (2009). Foreign market entry mode of service firms: The case of US MBA programs, *Journal of World Business*, 44(3), 274-286.
- Çavuşgil, S. T. (1980). On The Internationalisation Proccss of Firais, *European Research*, 8(6), 273-281.

- Damanpour, F. (1991). The adoption of technological, administrative, and ancillary innovations: Impact of organizational factors, *Journal of Management*, 13(4), 675-688.
- Denison, D. R. and Mishra, A. K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness, *Organization Science*, 6(2), 204-223.
- Deshpandé, R., Farley, J. U. and Webster, F. E. (1993). Corporate culture, customer orientation, and innovativeness in Japanese firms: A quadrad analysis, *Journal of Marketing*, 57(1), 23-37.
- Edwards, K. L. and Gordon, T. J. (1984). *Characterization of innovations introduced on the US market in 1982*. Futures Group; Reproduced by Ntis.
- Elango, B. (2003). The effects of host country factors on the internationalization of the US reinsurance industry, *Journal of Insurance Issues*, 26(2), 93-113.
- Eleren, A. ve Soba, M. (2009). İşletmelerde çok boyutlu performans ölçümü ve uşak deri sektöründe bir uygulama, *Uluslararası Davraz Kongresi*, 24-27.
- Elmacı, O. ve Kurnaz N. (2004). Sürdürülebilir rekabet gücüne yönelik vizyon arayışlarında faaliyet tabanlı maliyetleme yaklaşımı. *Sabancı Üniversitesi - Tüsiad Rekabet Forumu*.
- Erdem, B., Gökdeniz, A. ve Met, Ö. (2011). Yenilikçilik ve işletme performansı ilişkisi: Antalya'da etkinlik gösteren 5 yıldızlı otel işletmeleri örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 77-112.
- Etemad, H. (2004). *International entrepreneurship in small and medium size enterprises: Orientation, environment and strategy*. UK: Edward Edgar.
- Fatemi, A. M. (1984). Shareholder benefits from corporate international diversification, *The Journal of Finance*, 39(5), 1325-1344.
- Fina, E. and Rugman, A. M. (1996). A test of internalization theory and internationalization theory: The Upjohn company, *MIR: Management International Review*, 199-213.
- Fiş, A. M. (2009). *Unlocking the relationship between corporate entrepreneurship and performance* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fiş, A. M. ve Çetindamar, D. (2007). Girişimcilik Oryantasyonu, Kurum İçi Girişimcilik ve Bağlı Ölçeklerin Türkçe'de Geçerlemesi. 15. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 124-132). Sakarya: Sakarya Üniversitesi İİBF Yayınları.
- Flynn, M., Dooley, L., O'sullivan, D. and Cormican, K. (2003). Idea management for organisational innovation, *International Journal of innovation management*, 7(4), 417-442.

- Glaum, M. and Oesterle, M.J. (2007). 40 years of research on internationalization and firm performance: more questions than answers?, *Management International Review*, 47, 307–317.
- Grant, R. M., Jammine, A. P. and Thomas, H. (1988). Diversity, diversification, and profitability among British manufacturing companies, 1972–1984, *Academy of Management Journal*, 31(4), 771–801.
- Grünig, R. and Morschett, D. (2012). Evaluating new production and sourcing locations. In *Developing International Strategies* (pp. 167-186). Berlin: Springer.
- Güleş, H. K. and Bülbül, H. (2004). *Yenilikçilik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Günday, G., Ulusoy, G., Kilic, K. and Alpan, L. (2011). Effects of innovation types on firm performance, *International Journal of Production Economics*, 133(2), 662-676.
- Han, J. K., Kim, N. and Srivastava, R. K. (1998). Market orientation and organizational performance: Is innovation a missing link?, *The Journal of Marketing*, 60 (2), 30-45.
- Heye, D. (2006). Creativity and innovation: Two key characteristics of the successful 21st century information professional, *Business information review*, 23(4), 252-257.
- Hızarcı, A. K. (2015). *The mediation effect of innovation on the relationship between internationalization and firm performance* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hitt, M. A., Hoskisson, R. E. and Ireland, R. D. (1994). A mid-term theory of the interactive effects of international and product diversification on innovation and performance, *Journal of Management*, 20(2), 297–326.
- Hitt, M. A., Hoskisson, R. E. and Kim, H. (1997). International diversification: Effects on innovation and firm performance in product-diversified firms, *Academy of Management Journal*, 40(4), 767-798.
- Hsu, C. C. and Boggs, D. J. (2003). Internationalization and performance: Traditional measures and their decomposition, *Multinational Business Review*, 11(3), 23-50.
- Hughes, M. and Morgan, R. E. (2007). Deconstructing the relationship between entrepreneurial orientation and business performance at the embryonic stage of firm growth, *Industrial Marketing Management*, 36(5), 651-661.
- Jiménez-Jiménez, D. and Sanz-Valle, R. (2011). Innovation, organizational learning and performance, *Journal of Business Research*, 64(4), 408-417.
- Johanson, J., Mattson, L.-G. (1988). Internationalisation in industrial systems- a network approach. In: Hood, N.; ve Vahlne, J.-E. (Eds.). *Strategies in Global Competition* (pp 287-314). New York: Croom Helm.

- John, K., Litov, L. and Yeung, B. (2008). Corporate governance and risk-taking, *The Journal of Finance*, 63(4), 1679–1728.
- Johnson, D. and Turner, C. (2010). *International business, themes and issues in the modern global economy*. New York: Routledge.
- Kafouros, M.I., Buckley, P.J., Sharp, J.A. and Wang, C. (2008). The role of internationalization in explaining innovation performance, *Technovation*, 28, 63-74.
- Knight, G.A. and Çavuşgil, T.S. (1996). The born global firm: a challenge to traditional internationalization theory, *Advances 177 in International Marketing*, 8, 11-26.
- Kobrin, S. J. (1991). An empirical analysis of the determinants of global integration, *Strategic Management Journal*, 12, 17–37.
- Kotabe, M. (1990). Corporate product policy and innovative behavior of European and Japanese multinationals: an empirical investigation, *Journal of Marketing*, 54(2), 19–33.
- Kotabe, M., Srinivasan, S. S. and Aulakh, P. S. (2002). Multinationality and firm performance: The moderating role of RveD and marketing capabilities, *Journal of International Business Studies*, 33(1), 79–97.
- Lau, A. K. (2011). Supplier and customer involvement on new product performance: contextual factors and an empirical test from manufacturer perspective, *Industrial Management ve Data Systems*, 111(6), 910-942.
- Lau, C. M. and Sholihin, M. (2005). Financial and nonfinancial performance measures: How do they affect job satisfaction?, *The British Accounting Review*, 37(4), 389-413.
- Lu, J. W. and Beamish, P. W. (2001). The internationalization and performance of SMEs, *Strategic Management Journal*, 22(6-7), 565-586.
- Lu, J. W. and Beamish, P. W. (2004). International diversification and firm performance: The S-curve hypothesis, *Academy of Management Journal*, 47(4), 598-609.
- Mansury, M. A. and Love, J. H. (2008). Innovation, productivity and growth in US business services: A firm-level analysis, *Technovation*. 28(1–2), 52–62.
- Marhavilas, P. K. and Koulouriotis, D. E. (2012). Developing a new alternative risk assessment framework in the work sites by including a stochastic and a deterministic process: A case study for the Greek Public Electric Power Provider. *Safety Science*, 50(3), 448-462.
- Mesa, A. O. and Ortega, S. M. S. (2007). El proceso exportador de las empresas manufactureras españolas: aplicación del análisis de supervivencia, *Revista europea de dirección y economía de la empresa*, 16(1), 89-98.

- Michalisin, M. D., Karau, S. J. and Tangpong, C. (2004). The effects of performance and team cohesion on attribution: A longitudinal simulation, *Journal of Business Research*, 57(10), 1108-1115.
- Miller, D. and Friesen, P.H. (1984) *Organizations: A quantum view*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Mtigwe, B. (2005). The entrepreneurial firm internationalization process in the Southern African context: A comparative approach, *International Journal of Entrepreneurial Behavior ve Research*, 11(5), 358-377.
- Naktiyok, A., Karabey, C. N. and Güllüce, A. C. (2010). Entrepreneurial self-efficacy and entrepreneurial intention: The Turkish case, *International Entrepreneurship and Management Journal*, 6(4), 419-435.
- Neely, A. (2002). *Business performance measurement: Theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neely, A., Filippini, P., Forza, C. and Hii, J. (2001). A framework for analyzing business performance, firm innovation and related contextual factors: Perceptions of managers and policy makers in two European Regions, *Integrated Manufacturing Systems*, 12(2), 114-124.
- Obrecht, J. J., (2004). Entrepreneurial capabilities: A resource-based systematic approach to international entrepreneurship, In: L. P. Dana (Eds.), *Handbook of Research on International Entrepreneurship* (pp. 248-264). Cheltenham: Edward Elgar.
- OECD (2006). Oslo kılavuzu: Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler (3. Baskı). Ankara: Tübitak.
- Oesterle, M.-J. (1997). Time span until internationalization: Foreign market entry as a built-in mechanism of innovations, *Management International Review*, 37(2), 125-149.
- Olmos, M.F. (2011). The determinants of internationalization: Evidence from the wine industry, *Applied Economic Perspectives and Policy*, 33(3), 384-401.
- Olson, E. M., Slater, S. F. and Hult, G. T. M. (2005). The performance implications of fit among business strategy, marketing organization structure, and strategic behavior, *Journal of Marketing*, 69(3), 49-65.
- Osterloh, M. and Frey, B. (2000). Motivation, knowledge transfer, and organizational forms, *Organization Science*, 11(5), 538-550.
- Ostroff C. and Schmitt, N. (1993). Configurations of organizational effectiveness and efficiencies, *Academy of Management Journal*, 36(6), 1345-1361.
- Önem, H. B. (2010). *KOBİ'lerin finansal risk algı düzeyine yönelik bir araştırma: Isparta-Burdur illeri örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özen, Ü. ve Bingöl, M. (2007). İşletmelerde bilişim teknolojileri ve yenilikçilik: Erzurum, Erzincan ve Bayburt'taki Kobi'lerde bir araştırma, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 399-417.
- Özer, Ö. (2011). *Kurumsal girişimcilik ve işletme performansı ilişkisi: Dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde uygulama* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkandemir, Ö. (2004). *Küreselleşme sürecindeki KOBİ'lerde uluslararasılaşma ve performans* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pan, Y. and Tse, K. D. (2000). The hierarchical model of market entry modes, *Journal of International Business Studies*, 31(4), 535-554.
- Porter, M. E. (1991). Towards a dynamic theory of strategy, *Strategic Management Journal*, 12(2), 95-117.
- Rahman, S. U. and Budenillock, P. (2005). Soft TQM, hard TQM, and organisational performance relationships: An empirical investigation, *Omega*, 33(1), 73-83.
- Reid, S. D. (1981). The decision-maker and export entry and expansion, *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.
- Riahi-Belkaoui, A. (1999). The degree of internationalization and the value of the firm: theory and evidence, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 8(1), 189-196.
- Root, F. R. (1987). *Foreign market entry strategies*. New York: Lexington Mass.
- Root, F.R. (1994). *Entry strategies for international markets*. San Fransisco: JosseyBass Publishers.
- Rosa, E. (2003). The logical structure of the social amplification of risk framework (SARF): Metatheoretical foundations and policy implications. In: N. K., Kasperson, R.E. and P., Slovic (Eds). *The social amplification of risk*. Pidgeon (pp. 47-79). Cambridge: Cambridge University Pres.
- Rosenbusch, N., Brinckmann, J. and Bausch, A. (2011). Is innovation always beneficial? A meta-analysis of the relationship between innovation and performance in SMEs, *Journal of Business Venturing*. 26(4), 441-57.
- Singh, D. A. and Gaur, A. S. (2013). Governance structure, innovation and internationalization: Evidence from India, *Journal of International Management*, 19(3), 300-309.
- Smart, D. and Conant, J. (1994). Entrepreneurial orientation distinctive competencies and organizational performance, *Journal of Applied Business*, 10(3), 28-38.
- Sökmen, A. G. (2006). *Firma kaynakları, ihracat stratejileri ve uluslararasılaşma derecesi: Küçük ve orta boy işletmeler üzerine bir*

- araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Steensma, H.K., Marino, L., Weaver, K.M. and Dickson, P. (2000). The influence of national culture on the formation of technology alliances by entrepreneurial firms, *Academy of Management Journal*, 43(5), 951–973.
- Subramaniam, M. and Youndt, M. A. (2005). The influence of intellectual capital on the types of innovative capabilities, *Academy of Management journal*, 48(3), 450-463.
- Şahin, E. (2006). *Uluslararasılaşmanın firma finansal performansına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tallman, S.B., Geringer, J. M. and Olsen, D. M. (2004). Contextual moderating effects and the relationship of firm-specific resources, strategy, structure and performance among Japanese multinational enterprises, *Management International Review*, 44, 107–29.
- Tidd, J. and Bessant, J. (2014). *Strategic innovation management*. New York: John Wiley ve Sons.
- Üner, M. M. ve Karatepe, O. M. (1996). Hizmet pazarlaması sorunlarına franchising çözümleri, *Hacettepe Üniversitesi, IIBF Dergisi*, 14(2), 185-208.
- Üstün, F. (2015). *Örgütlerde sıklık-esneklik boyutunun örgütsel güven, kurumsal girişimcilik ve firma performansına etkisi: Türkiye'nin öncü sanayi işletmeleri üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vertzberger, Y. Y. (1998). *Risk taking and decision making: Foreign military intervention decisions*. Kaliforniya: Stanford University Press.
- Welch, L. S. and Luostarinen, R. (1988). Internationalization: evolution of a concept, *Journal of general management*, 14(2), 34-55.
- West, M.A. and Wallace, M. (1991). Innovation in health care teams, *European Journal of Social Psychology*, 21, 303-315.
- Willet, A. M. (1971). *The economic theory of risk and insurance*. New York: Huebner Foundation Studies
- Wiseman, R. M. and Bromiley, P. (1996). Toward a model of risk in declining organizations: An empirical examination of risk, performance and decline. *Organization Science*, 7(5), 524-543.
- Wismiarsi, T. (2008, November). Internationalisation of firms: Relationship between firms characteristics, international market orientation and the degree of internationalisation. *National Conference on Management Research*, Makassar içinde. Erişim Adresi: http://repository.bakrie.ac.id/39/1/internationalisation%20of%20firms...._t_rie%20wismiarsi.pdf

- Woodman, R.W., Sawyer, J.CE. and Griffin, R.W. (1993). Toward a theory of organizational creativity. *Academy of Management Review*, 18, 293-321.
- Wright, P., Ferris, S. P., Sarin, A. and Awasthi, V. (1996). Impact of corporate insider, blockholder, and institutional equity ownership on firm risk taking. *Academy of Management Journal*, 39(2), 441-458.
- Xuemei, Y. (2011). Xuemei, Y. (2011). Degree of internationalization and firm performance—Evidence from China's state-owned banks. In *2011 International Conference on E-Business and E-Government (ICEE)*. Erişim Adresi:<https://www.infona.pl/resource/bwmeta1.element.ieee-art-000005882113>
- Yıldırım, M. H. (2007). *Yurtdışına yatırım yapan Türk işletmelerinde örgüt yapısı ve karşılaşılan sorunlar: İmalat sektöründe bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yu, M.G., Li, W.G. and Pan, H.B. (2013) Managerial overconfidence and corporate risk-taking. *Journal of Financial Research*, 1, 149–163.
- Zahra, S., Ireland, R. ve Hitt, M. (2000). International expansion by new venture firms: international diversity, mode of market entry, technological learning, and performance. *Academy of Management Journal*, 43(5), 925–950.

